

April 2011

Marknadsregler för elhandel

mellan de nordiska länderna och kontinenten, inklusive lagstiftning och för privata transmissionsledningar

Framtida investeringar i transmissionsledningar mellan olika länder samt utvecklandet av elhandel mellan länder är viktiga förutsättningar för framväxten av en integrerad europeisk elmarknad. Samtidigt kommer sättet som denna marknad organiseras att starkt påverka enskilda marknadsaktörer samt deras vilja att investera. Av dessa anledningar kommer NEPP i denna och kommande syntesartiklar att försöka beskriva några av de fundamentala designparametrar som styr elmarknader.

En av hörnpelarna i den reglering som styr elmarknader i både Norden och EU som helhet är att företag som äger infrastruktur – t.ex. transmissionsledningar – inte skall kunna begränsa konkurrensen på elmarknaderna – varken i de grossistmarknader där producenter och elleverantörer möts, eller i de slutkundsmarknader där elleverantörer och slutkunder möts. Det är önskvärt att infrastrukturen används på ett så optimalt sätt som möjligt, och f.n. går utvecklingen i Europa mot att den s.k. marknadskopplingsmetoden används för att säkerställa att infrastrukturen används på ett optimalt sätt. I en marknad där marknadskoppling används är det enskilda decentraliserade beslut av producenter och konsumenter som bestämmer hur kraftflödena i elnäten ser ut, och överföringskapaciteten mellan enskilda länder används för att minimera prisskillnaden mellan olika marknader. Denna design skiljer sig från den design där elhandel baseras på bilaterala kontrakt mellan producenter i ett land och elleverantörer eller konsumenter i ett annat land. Privat ägda transmissionsledningar kan ur detta perspektiv betraktas som internationella överföringspunkter som inte omfattas av de normala reglerna för hur överföringskapaciteten i sådana punkter allokeras och prissätts.

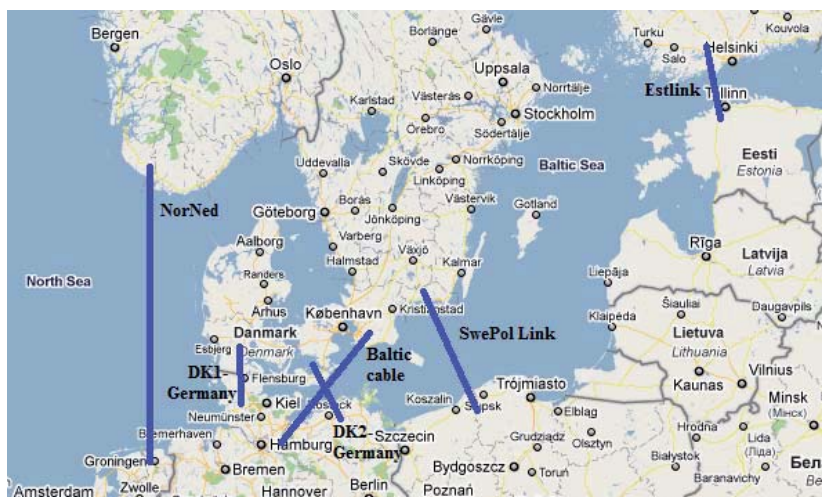
Två olika perspektiv på elhandel

Perspektiv 1 "Bilaterala avtal"

I denna design köper elhandlare kraft i en region eller ett land - antingen direkt av producenter eller på lokala marknader, transporterar kraften till ett annat land eller en annan region, där den sedan säljs till konsumenter - antingen direkt eller via lokala slutkundsmarknader. Elhandlarna är ansvariga för att köpa den överföringskapacitet som behövs för att transportera kraften direkt från de aktörer som äger överföringsledningarna. Elhandlare kan köpa överföringskapacitet via långtidskontrakt som på engelska brukar kallas "Physical Transmission Rights (PTS)". Sådana kontrakt brukar vanligtvis säljas med ett villkor som kallas "Use It or Lose It". Överföringskapacitet kan även köpas för bruk i närtid, oftast via dagliga auktioner som brukar kallas "explicita auktioner".

Perspektiv 2 "Marknadskoppling"

I denna design är det enskilda decentraliserade beslut av producenter och konsumenter som bestämmer hur kraftflödena i elnäten ser ut. Överföringskapacitet mellan enskilda länder (eller regioner) används för att minimera prisskillnaden mellan olika marknader. Rent praktiskt hanteras detta antingen genom delade marknader för olika regioner (som Nord Pool Spot i Norden), eller genom nära samarbete mellan enskilda marknadsplatser. Ägare av överföringskapacitet är förpliktigade att allokera så mycket kapacitet som möjligt till spotmarknaderna även om viss kapacitet får användas för balanseringssyften. Den betalning som ägarna av överföringskapaciteten erhåller utgörs av prisskillnaden mellan marknaderna multiplicerat faktiska handlade volymer. I Norden brukar dessa intäkter vanligtvis kallas "flaskhalsintäkter". Under perioder då olika regioner har samma pris erhåller ägarna av överföringskapacitet mellan regionerna ingen ersättning. Detta sätt att allokera och betala för överföringskapacitet garanterar optimal användning av överföringsledningarna.

Ett ämne som diskuteras f.n. är om ägare av överföringsledningar skall bli skyldiga att sälja långsiktiga finansiella kontrakt som köpare kan använda för att skydda sig mot de risker som prisskillnader mellan olika regioner kan ge upphov till. En sådan skyldighet skall inte överstiga den faktiska överföringskapaciteten som allokerats till handel. Sådana kontrakt brukar på engelska kallas "Financial Transmission Rights (FTR)".

Utvecklingen i Nordeuropa går mot ökad användning av marknadskoppling (perspektiv 2). I andra delar av Europa är det fortfarande enskilda elhandlare som köper upp kapacitet för att transportera kraft mellan olika regioner (perspektiv 1). Marknadskoppling används f.n. i överföringspunkterna NorNed, Baltic cable, Estlink, DK1-Germany, samt DK2-Germany. I den överföringslänk som kallas SwePol används en "lätt" form av marknadskoppling – denna brukar kallas "priskoppling".

Bakgrund

Elhandel mellan länder samt mellan regioner i länder förväntas öka i framtiden. Det finns ett antal olika orsaker till denna utveckling:

- Den integrerade europeiska elmarknaden kommer att leda till ökad handel mellan länder för att minimera produktionskostnader. Via den beslutsprocess som definieras i EU:s tredje energipaket håller EU f.n. på att ta fram rekommendationer (target model) för hur europeiska elmarknader för el borde designas. Den marknadsdesign som beskrivs i dessa rekommendationer kommer att införas i Europa under de kommande 3-4 åren. Vi kommer att återkomma till detta ämne i senare syntesartiklar.
- EU:s genomför åtgärder för att motarbeta växthuseffekten, samt åtgärder för att maximera leveranssäkerheten. Dessa åtgärder leder till ökade investeringar i förnybar elproduktion, främst vindkraft. Det är fördelaktigt att placera dessa kraftverk i regioner med goda vindförhållanden snarare än i regioner där elkonsumenterna återfinns. Detta skapar regionala obalanser och ökad handel med el mellan olika regioner.
- Eftersom förnybar elproduktion ofta inte är lika förutsägbar som traditionell elproduktion kommer elproduktion att variera kraftigare än idag i regioner med stor andel förnybar elproduktion. Om det inte går att kompensera för dessa variationer med styrbar reservkapacitet eller priskänslig efterfrågan kommer prisskillnaderna och kraftflödena mellan olika regioner att öka.

Ett villkor för ökad handel mellan länder och regioner är att existerande överföringsledningar utnyttjas på ett så effektivt sätt som möjligt. Ett annat är att elnäten byggs ut i tillräckligt stor omfattning. I denna syntesartikel beskrivs några grundläggande aspekter av elhandeln mellan Norden och närliggande grannländer inom ramen för de nya Europeiska riktlinjerna för hur elmarknader skall designas.

Ägande och finansiering av överföringsinfrastruktur

En av hörnpelarna i den reglering som styr elmarknader i både Norden och EU som helhet är att företag som äger överföringsinfrastruktur inte skall kunna begränsa konkurrensen på elmarknader – varken grossistmarknader eller slutkundsmarknader. Olika sätt används för att på ett så effektivt sätt som möjligt säkerställa att ägare till överföringsinfrastruktur inte tillåts snedvrida konkurrensen på elmarknaderna. Man kan t.ex. ställa krav på en strikt separation mellan nät drift och andra verksamheter som produktion eller elhandel. Andra metoder är att se till att nätavgifter endast betalas vid anslutningspunkten, eller att införa marknadskoppling. Det har ansetts viktigt att regelverken som styr nätägarna skall vara lika för alla nätägare i den integrerade europeiska elmarknaden – både offentliga och privata. Mot detta står starka traditioner av offentligt ägande av kritisk infrastruktur, speciellt högspanningsledning och

överföringslinjer mellan länder. I vissa fall har privat ägande av överföringsinfrastruktur ansetts problematisk – speciellt under faser då elmarknader avreglerats eller integrerats med närliggande elmarknader. I elmarknader där både väl fungerande spotmarknader och marknadskoppling saknades var det svårt att designa regelverk som säkerställde att privat ägd överföringsinfrastruktur användes på ett effektivt sätt.

Under senare tid har det förts en debatt om huruvida det borde skapas undantag från de generella regler som styr hur överföringskapacitet mellan länder och regioner allokeras samt hur intäkter från denna infrastruktur fördelas. Det finns nu utrymme för sådana undantag i EU-lagstiftningen inom området. Överföringslinjer som omfattas av dessa undantagsregler kallas vanligtvis på engelska för "merchant lines". Sådana privata överföringskablar kan alltså betraktas som en sorts gränsöverskridande överföringskablar som inte omfattas av de normala reglerna som styr hur kapacitet mellan länder skall fördelas samt hur ägarna till denna kapacitet skall ersättas. Syftet med undantagsreglerna är att stimulera byggande av ny överföringsinfrastruktur genom att underlätta för oberoende investerare att investera i projekt för att bygga sådan infrastruktur. Existensen av dessa undantagsregler skall dock inte tolkas som att man inom EU föredrar privat ägd överföringsinfrastruktur – undantagsreglerna skall ses som ett sätt att säkerställa att tillräckligt med ny infrastruktur byggs även om de traditionella ägarna av sådan infrastruktur inte investerar i tillräcklig omfattning. Undantag från de normala reglerna kan utfärdas av enskilda länders tillsynsmyndigheter. Möjligheten för olika länder att utfärda undantagsregler betyder dock inte att länderna måste göra detta i de fall när detta skulle innebära att undantagen går emot nationell lagstiftning. I Sverige finns t.ex. lagstiftning som ger Svenska Kraftnät ett monopol på att bygga och äga överföringsinfrastruktur som kopplar ihop det svenska elnätet med grannlänternas elnät (se nedan).

NATIONELLA REGLER FÖR ÄGANDE AV NY ÖVERFÖRINGSINFRASTRUKTUR MELLAN LÄNDER

- **Sverige:** Enligt nuvarande svensk lagstiftning måste all viktigt överföringsinfrastruktur som kopplar ihop det svenska elnätet med grannlänternas elnät ägas av statliga Svenska Kraftnät. SwePol Link och Baltic cable, de två privata överföringskablar som är i bruk idag, byggdes innan nuvarande lagstiftning trädde i kraft.
- **Danmark:** Danmark har ingen lagstiftning angående ägarskap av överföringsinfrastruktur mellan Danmark och dess grannländer. Landet har dock f.n. inga privat ägda förbindelser mellan Danmark och grannländerna.
- **Finland:** I Finland kan arbetsmarknads och ekonomiministeriet utfärda tillstånd att bygga förbindelser mellan Finland och andra länder.
- **Norge:** Enligt Norsk lagstiftning krävs en koncession för att bygga och äga förbindelser med grannländer. F.n. är det endast Stattnet som har en sådan koncession, men det är möjligt för andra aktörer att ansöka om koncession.

Europeisk lagstiftning: Ägarskap av överföringsinfrastruktur mellan länder är reglerat i EU-lagstiftning. S.k. "merchant lines", vanligtvis definierat som överföringsinfrastruktur som ägs av andra parter än systemansvariga aktörer, gäller att man måste söka om undantag från de normala reglerna. Detaljer återfinns i artikel 7 i "Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1228/2003 av den 26 juni 2003 om villkor för tillträde till nät för gränsöverskridande elhandel", samt artikel 17 i "Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 714/2009 av den 13 juli 2009 om villkor för tillträde till nät för gränsöverskridande elhandel och om upphävande av förordning (EG) nr 1228/2003".